

De ongeschikte zesde provincie van Vlaanderen

Het is niet helemaal uitgesloten – of het is helemaal niet uitgesloten, naargelang van de zinsbouw die u verkiest – dat u in de loop van 2017 naar de Saksische Lutherstadt Wittenberg reist. Daar grijpt in 2017 immers het grote 'Reformationsjubiläum' plaats, 500 jaar nadat de augustijnernonnik en professor Martin Luther (1483-1546) er zijn beroemde *95 Stellingen* spijkerde tegen de ingangseur van de Schlosskirche. Spijkerde of aanplakte, naargelang van de stevigheid van de geldende mythologie. De stad maakt zich overigens op om de grandeur te tonen van haar renaissance en het aldaar te bewonderen mini-Vaticaan van het reformatorische christendom: de imposante slotkerk, de Sint-Mariëkerk, het schildersatelier van Lucas Cranach (1472-1553), het museum van Luthers invloedrijke epigoon Philipp Melanchthon (1497-1560) en ten slotte het riante gewezen kloosterpand waar Luther van 1525 af verbleef met zijn echtgenote Katharina von Bora (1499-1552).

Als u er heen reist, dan moet u er wel rekening mee houden dat dit Lutherse Wittenberg decennialang deel heeft uitgemaakt van het zogenaamde Oost-Duitsland¹ en er daar een weinig positieve erfenis van toont: troosteloos vervallen industriële complexen, een (plaatselijk) erg verwaarloosde wegeninfrastructuur en een quasi afwezige toeristische infrastructuur annex citymarketing. Kortom, een der weinig aantrekkelijke regio's langs de slingerende middenloop van de Elbe. Mits een rekkelijke verbeelding en een voldoende verouderde historische bril, kunnen de Vlamingen zich nochtans historisch-etnisch verwant voelen met dit gebied, het heet immers Fläming en de namen van enkele kleine steden en dorpen zijn morfologisch verwant met de Vlaamse steden Brugge, Gent, Ieper enz.² Naast Friese inwijkelingen, waren het immers Vlaamse landbouwers die de streek tijdens de latere middeleeuwen hadden ontgonnen en bekeerd tot het katholicisme. Van dat laatste valt vandaag overigens niet zoveel meer te merken in de publieke ruimte,

1. Oost-Duitsland vormde het gebruikelijke synoniem voor de DDR, de Duitse Democratische Republiek. De DDR ontstond op 7 oktober 1949 als een communistische staat in het (sinds 1945) door de Sovjet-Unie bezette deel van Duitsland en werd opgeheven op 3 oktober 1990.
2. Voor een geografische situering van het gebied, zie het kleurige fragment van de wegenkaart op p. 308 in dit nummer.

wat niet verwonderlijk is gezien de wieg van de reformatie in dezelfde regio is gelegen. Ook op dat laatste vlak is Fläming dus ongeschikt om beschouwd te worden als een virtuele 'zesde provincie' van Vlaanderen.

In dat reformatorische kader moeten wij overigens de bijdrage *Een protestantse Flamenpolitik? Otto Bölke – dominee, heemkundige, Jongvlaams propagandist* van Winfried Dolderer begrijpen. Daarin beschrijft de auteur de contacten tussen Otto Bölke (1873-1946), de dominee-heemkundige van de kleine gemeente Blönsdorf in de regio Fläming, en de Gentse dominee van Nederlandse afkomst Jan Domela Nieuwenhuis Nyegaard (1870-1955).

De heelnederlandsgezinde Domela Nieuwenhuis had vóór de Eerste Wereldoorlog geen rol van betekenis vervuld in de Vlaamse beweging, maar tijdens de eerste maanden van de oorlog werd hij in Gent wel de centrale figuur in de radicale, fel anti-Belgischgezinde groep Vlaamse activisten.

Behalve dominee Bölke, beschikte de flamboyante Domela Nieuwenhuis nog over talrijke Duitse protestantse vrienden van alle rangen en standen. *“Wat vonden al die protestantse hoogwaardigheidsbekleders zo boeiend aan het ronkende extremisme van hun Gentse ambtsbroeder?”*, vraagt Winfried Dolderer zich af. In zijn antwoorden op die onderzoeksvraag, verleent hij een centrale plaats aan het godsdienst-gerelateerde, historische opbod in Duitsland: wie belichaamt op de meest geloofwaardige wijze de Duitse, bij uitbreiding Germaanse authenticiteit, de katholieken of de protestanten?

Via het ontwikkelen van die vraagstelling, werpt Dolderers essay een nieuw licht op de wortels van de *Flamenpolitik*, die een belangrijke voedingsbodem zou vormen voor de activistische collaboratie tijdens de Eerste Wereldoorlog.

Aan het (al dan niet terechte) besef dat het (al dan niet bewuste) aanvaarden van de *Flamenpolitik* door de activisten *Het uur van Vlaanderen*³ zou betekenen, gaat

3. Het begrip *Het uur van Vlaanderen* behoort tot de canon van de emotionele, politiek geladen begrippen en uitdrukkingen met betrekking tot de Vlaamse beweging. In eerste instantie kadert de uitdrukking in de vraag of de Frontbeweging tijdens de Eerste Wereldoorlog niet de kans heeft gemist – via een revolutionaire taal en via de wapens waarover zij beschikte – om de Vlaamse beweging in een definitieve plooi te leggen m.b.t. de realisatie van haar decenniaoude verzuchtingen. Het begrip *Het uur van Vlaanderen* vond haar basis in de roman *Eer Vlaanderen vergaat*, die in 1927 werd gepubliceerd door Ivo Draulans (schuilnaam voor Jozef Simons, die betrokken was geweest bij de Frontbeweging). Die roman eindigt met de betekenisvolle uitspraak *“Dat Vlaanderen dan het uur, dat het zijne is, erkenne – en toegrijpe! Dat uur slaat nóg, eer Vlaanderen vergaat...”*. (I. Draulans, *Eer Vlaanderen vergaat*, s.l. [Brussel-Turnhout], s.d. [1927], p. 206.) Een tweede element in de ‘gemiste kans voor Vlaanderen’, bestond in de afwezigheid van een gezagvolle Vlaamsgezinde stem die in 1918, tijdens de novembergesprekken met de Belgische koning in Loppem, de Vlaamse eisen had kunnen doordrukken, terwijl de socialisten daar wel het algemeen stemrecht hadden kunnen afdwingen. Ivo Draulans legt in zijn *Eer Vlaanderen vergaat* ook de link naar het activisme: *“Eer Vlaanderen*

een vrij uitgebreide cluster van gedachtestromingen en feiten vooraf: de algemene bewondering voor de Duitse cultuur – met o.a. de Vlaamse Wagnerverering als een der hoogtepunten –, de germanofiele inslag van invloedrijke Vlaamse letterkundige genootschappen zoals De Distel (1881-1908), het Vlaams-Duitse tijdschrift *Germania* (1898-1905), de invloed van het pangermanisme en de bemoeienissen van het Alldeutscher Verband (1891-1939).

In zijn *De nalatenschap van een literaire duizendpoot. Over de heimatschrijver Omer Wattez (1857-1935)* schrijft Stefan Van den Bossche dat de Oost-Vlaamse⁴ schrijver, dichter, reischroniqueur en pamflettist Omer Wattez zich bewust niet onttrok aan de pangermaanse invloed en dat hij “op nogal een eenzijdige wijze aandacht [koesterde] voor de Germaanse kant van de Vlaamse cultuur”. Van den Bossche schenkt ruime aandacht aan die (wezenlijk met elkaar verbonden) aspecten, maar richt zich anderzijds niet uitsluitend op de politiek-ideologische facetten van Wattez' literaire en semi-literaire parcours. Hij evalueert integendeel vooral de intrinsieke waarde van zijn uitgebreide oeuvre, in relatie tot de Vlaamse literaire campussen waarop Wattez zich bewoog. De schrijver werd overigens lid van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal en Letterkunde in Gent en genoot een gunstige perceptie inzake de sociaal-culturele opvoeding van de gemeenschap, een paradigma dat tijdens het interbellum uitstekend scoorde. De imposante feestzaal van het socialistisch Feestpaleis in Gent voert niet toevallig de slagzin *Kunst veredelt* boven de bühne.

Zijn lidmaatschap van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal en Letterkunde buiten beschouwing gelaten, bereikte Omer Wattez niet het virtuele pantheon van de Vlaamsgezinde schrijvers-intellectuelen. Maar hij bleef anderzijds wel een breed gerespecteerd figuur, niet in de laatste plaats omdat hij tijdens de Eerste Wereldoorlog in Parijs verbleef en daardoor niet werd aangetast door het activistische stigma.

Het zou vandaag zoveel betekenen als het bestormen van de hemel indien men zou beweren dat de (in 1983 verschenen) roman *Het verdriet van België* van Hugo Claus (1929-2008) niet het magnum opus is van de ruim geprezen 'Meester' en niet dient te worden erkend als een der absolute meesterwerken in de Vlaamse literatuur van na de Tweede Wereldoorlog.

vergaat, komen er nog levenskansen... De activisten hebben in Vlaanderen neergelegd: het ferment der zelfstandigheidsgedachte.” (I. Draulans, *Eer Vlaanderen vergaat [...]*, p. 206).

M.b.t. het boek *Eer Vlaanderen vergaat*, zie ook L. Simons, *Eer Vlaanderen vergaat*, in: *Wetenschappelijke Tijdingen*, jg. 25, 1966, nr. 4, kol. 241-246.

Historicus F. Seberechts, onderzoeker aan het ADVN, publiceert binnenkort *Het Uur van Vlaanderen Slaat*. In dat boek rubriceert en situeert hij de hoogtepunten in de emancipatiestrijd van de Vlaamse beweging.

4. Omer Wattez werd geboren in het Oost-Vlaamse Schorisse, een dorp in het hart van de Vlaamse Ardennen, een uitgesproken landelijk en heuvelachtig gebied waarvan Wattez de naamgever werd.

Hugo Claus is sinds decennia het uitstalraam bij uitstek van de artistiek-literaire bedrijvigheid in Vlaanderen. "Op de gretigheid waarmee een culturele bovenlaag Hugo Claus blijft aanhalen als een morele en artistieke autoriteit zit ook nog lang geen sleet", schrijft Kevin Absillis (m.m.v. Wendy Lemmens) in *Het verdriet is gans het volk. Over Hugo Claus en de Vlaamse beweging*. Peilend naar de onverwerkte relatie van Claus met de Vlaamse beweging – hoofdzakelijk geïncarneerd door de rol van hemzelf en van zijn familie in de Vlaamse collaboratie –, voert Absillis als het ware een literair-historische vivisectie uit op het werk van Claus, inzonderheid op *Het verdriet van België*.

De banbliksems die Claus uitspreekt over de Vlaamse maatschappij zijn eigenlijk niet geheel nieuw in de Vlaamse literatuur. Zij herinneren ons integendeel aan de denigrerende uitspraken die op het einde van de 19de en in het begin van de 20ste eeuw door schrijvers als Cyriel Buysse (1859-1932) en Hector Plancquaert (1863-1953) werden geuit tegenover de (toentertijd hoofdzakelijk landelijke) bevolking van Vlaanderen en haar onderdanigheid ten opzichte van het katholieke kerkelijke gezag.⁵

Absillis verwijst in zijn essay eveneens naar de gespleten verhouding tussen Hugo Claus en Hendrik Conscience (1812-1883). Claus oordeelt gestreng dat Conscience's fantasie "in het Vlaamse nationaal-socialisme als glijmiddel voor de collaboratie werd aangewend". Maar anderzijds stelt Absillis vast dat Conscience door Claus nooit helemaal werd verworpen. Want "misschien is de verdringing van diens naam – Conscience wordt niet éénmaal rechtstreeks genoemd in *Het verdriet... – op te vatten als een vorm van eerbetoon*". Conscience is immers "niet alleen een rolmodel voor Louis – Louis Seynaeve, de centrale figuur in *Het verdriet... – hij is ook een rivaal die als de man die zijn volk leerde lezen de ultieme ereplek in het literaire pantheon bezet houdt*." Louis Seynaeve maakt in *Het verdriet...* immers zijn literair debuut, met de steevaste bedoeling om een beroemde figuur te worden, een 'Vlaamse Kop'.

Het is opvallend dat ook Louis-Paul Boon (1912-1979), Claus' evenknie én tegenpool in de Vlaamse literatuur na de Tweede Wereldoorlog, als het ware uit zijn evenwicht wordt gehaald door de gedachte aan Hendrik Conscience en diens oeuvre. 'De man die zijn volk leerde lezen', heeft dat volk namelijk erfelijk belast met een romantische idealiseringsdrift, aldus Boon. Via zijn *Het Geuzenboek* rekent Boon af met de Vlaamse volksaard, die tijdens de roerige 16de eeuw de laatste druppel opstandigheid en zelfrespect uit zichzelf had laten wegnippen, daar waar Conscience uitgerekend die periode beschreef als *In 't Wonderjaer*, als een jaar vol opwindende gebeurtenissen voor een weerbaar volk dat zijn belagers van zich afschudt.⁶

FRANS-JOS VERDOODT | REDACTIESECRETARIS WT

5. Cf. *Sursum Corda* van Cyriel Buysse, Amsterdam, 1894 en *Jan Vleminx* van Hector Plancquaert, Brugge, 1910.
6. Cf. K. Humbeeck, *Louis Paul Boon en de Fabrieksstad Aalst*, Antwerpen, 1999.